

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

СКОК ЛІЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 347.921+347.952

**НОТАРІАЛЬНИЙ ТА СУДОВИЙ ПОРЯДОК СПАДКУВАННЯ:
НІМЕЧЧИНА І УКРАЇНА**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ФУРСА СВІТЛАНА ЯРОСЛАВІВНА,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
БИЧКОВА Світлана Сергіївна,
Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри цивільного права і процесу

кандидат юридичних наук, професор
КРОЙТОР Володимир Андрійович,
Харківський національний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри цивільного права та процесу

Захист відбудеться «29» вересня 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.10 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1, зала засідань вченої ради Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12.

Автореферат розісланий «26» серпня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.О. Кориневич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан розвитку суспільних відносин в Україні потребує наукового переосмислення, оскільки держава взяла на себе обов'язок гарантувати права і свободи людини та громадянина, до яких можна віднести й право на спадкування. А відтак необхідно переходити від політичних гасел, які проголошувалися під час Революції Гідності, до реальних результатів впровадження змін у суспільне життя. Так, Україна взяла курс на євроінтеграцію, а громадяни України давно і активно мігрують по країнах Європи, непоодинокими є і випадки переселення громадян з європейських країн до України. Тому перед правниками постає завдання дослідження спадкових відносин з іноземним елементом. А це вимагає ґрунтовного аналізу норм Цивільного кодексу України, які регламентують спадкування, та узагальнення проблем у нотаріальній та судовій практиці, що виникають при реалізації даних норм, з метою вдосконалення законодавства у сфері охорони та захисту прав та інтересів суб'єктів спадкових відносин.

Вибір для дослідження спадкового права Німеччини зумовлений тим, що Україна і Німеччина є країнами континентального права, де норми законодавства чітко взаємозв'язані. Однак спадкове право Німеччини має істотні відмінності під спадкового права України. У зв'язку з тенденціями до уніфікації цивільного законодавства теоретичні розробки вчених у даній галузі дадуть змогу поліпшити та заповнити прогалини у регламентації певних інститутів вітчизняного спадкового права з метою реалізації гарантій охорони та захисту спадкових прав громадян в Україні та поза її межами.

Вагомий внесок у розвиток спадкового права України зробили А.С. Довгерт, Ю.О. Заїка, В.Я. Калакура, О.О. Кармаза, В.І. Кисіль, О.П. Печений, З.В. Ромовська, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Є.О. Харитонов та ін.

Науковий аналіз досліджень німецьких учених, присвячених спадковому праву, – Х. Вайнгертнера, А. Вайслера, Р. Вьорлена, Р. Дітца, Х. Драйера, А. Дутта, Г.Еш, А. Зейбта, А. Керстена, Х. Коха, Т. Краузе, А. Крегеля, Д. Ляйпольда, Г. Нідера, Г. Уберта, М. Хардера, Б. Хартмута, Р. Хаузмана, Г. Хермеса, М. Цімера, К. Шельхамера, Й. Шліпкорте, Р. Шрьодера – істотно розширює можливості осмислення проблем у спадковому праві України.

Однак в Україні бракує комплексних наукових досліджень, присвячених реалізації норм спадкового права у нотаріальному процесі та цивільному судочинстві в порівняльному аспекті, зокрема в Україні та Німеччині. Спроби ж учених, у сфері міжнародного приватного права, проаналізувати особливості спадкового права декількох країн мають лише ознайомчий характер і комплексно не розкривають істотних відмінностей нотаріального та судового порядку спадкування в Україні та Німеччині. Це і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його мету, логіку та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках теми наукових досліджень «Правові засади співпраці України з міжнародними інтеграційними об'єднаннями: теорія і практика», що є частиною планової теми Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна у міжнародних інтеграційних процесах» (номер державної реєстрації 11БФ048-01).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є систематизація знань про особливості спадкового права України та Німеччини, узагальнення спільних та специфічних рис правових систем цих країн, аналіз процесуальних особливостей діяльності українських нотаріусів і повноважень спадкових судів та нотаріусів у Німеччині.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність розв'язання таких дослідницьких **завдань**:

- проаналізувати концептуальні підходи до дослідження порядку спадкування в Україні та Німеччині та визначити поняття «порядок спадкування»;
- визначити засади реалізації та гарантії забезпечення прав, обов'язків та інтересів осіб у спадкових правовідносинах;
- на основі аналізу спадкового права Німеччини створити концепт удосконалення спадкового права України з метою захисту прав спадкоємців та заінтересованих у спадкових відносинах осіб;
- узагальнити судову та нотаріальну практику України та Німеччини щодо врегулювання спадкових відносин, виявити проблеми у вчиненні нотаріальних дій щодо спадкування та у розгляді судами справ, що виникають із спадкових відносин;
- визначити напрями вдосконалення нотаріальної діяльності з охорони спадкових прав та інтересів осіб і вітчизняного законодавства, яке їх регламентує.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в Україні та Німеччині, пов'язані з охороною і захистом прав осіб у сфері спадкування.

Предмет дослідження – нотаріальний та судовий порядок спадкування в Україні та Німеччині.

Методи дослідження. Особливості проблематики дисертації зумовили необхідність комплексного поєднання філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Аналітичний підхід застосовано для осмислення розвитку законодавства, нотаріальної та судової практики України та Німеччини, виявлення проблем у забезпеченні прав та обов'язків спадкоємців. Метод синтезу дав можливість встановити певні об'єктивні критерії для оцінки й адекватного застосування понятійного апарату, виробити коректні підходи до вирішення певних неоднозначних питань. Діалектичний метод дав можливість проаналізувати процес послідовного вдосконалення окремих норм і положень спадкового права в Україні та у Німеччині в єдності та боротьбі суперечливих тенденцій, позицій, наукових підходів.

У методологічному інструментарії дисертаційного дослідження органічно поєднані феноменологічний та компаративістський підходи. Системний метод використано для комплексного порівняльного аналізу положень спадкового права України та Німеччини, для дослідження, з точки зору матеріального та процесуального права, особливостей правових систем цих країн та способів охорони і захисту прав осіб у спадкових відносинах. За допомогою порівняльно-правового методу виявлено слабкі місця в спадковому праві України порівняно з аналогічними положеннями спадкового права Німеччини. Структурно-функціональний метод дав змогу проаналізувати статус спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів, конкретизувати їх права і обов'язки.

Емпіричною базою дослідження є судова практика з розгляду цивільних справ судами Хмельницької, Черкаської, Харківської областей, постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування», а також судова практика Вищого суду землі Північний Рейн-Вестфалія, Вищого суду землі Баварії, а також нотаріальна практика як в Україні, так і в Німеччині.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана робота є першим комплексним порівняльно-правовим дослідженням нотаріального та судового порядку спадкування в Україні та Німеччині, проблем охорони і захисту прав суб'єктів спадкових відносин у цих країнах.

Вперше:

1) дано авторське визначення поняття «порядок спадкування». Це послідовність здійснення цивільно-правових відносин між спадкоємцями та іншими заінтересованими особами навколо спадщини на підставі усної або письмової угоди, а також у випадках, коли ці відносини реалізуються в нотаріальному або цивільному процесі за участі нотаріусів, уповноважених на вчинення нотаріальних дій осіб органів місцевого самоврядування, консулів, а також суду;

2) встановлено, що спадкування в Україні здійснюється, як правило, в нотаріальному порядку, відповідно до українського законодавства спадкові права мають підтверджуватися свідоцтвом про право на спадщину, яке видається нотаріусами, уповноваженими особами органів місцевого самоврядування та консулами України. Порядок реалізації спадкових прав у судовому порядку в Україні є винятком із загального правила та має місце у разі виникнення спору щодо визначення прав та обов'язків між спадкоємцями, відказоодержувачами та іншими зацікавленими особами. У Німеччині спадкування здійснюється у спадкових судах, як виняток - у нотаріальному порядку, компетенція нотаріусів щодо вирішення даних питань регламентується федеральним Законом про передачу нотаріусам повноважень у сфері добровільної (безспірної) юрисдикції від 26.06.2013 р. чи законодавством окремих земель;

3) встановлена відсутність чітких критеріїв розмежування порядків спадкування, тому запропоновано обмежити неофіційний порядок спадкування вартістю майна, яка не повинна перевищувати двадцяти

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

4) доведено, виходячи із аналізу діяльності судів в Україні та Німеччині, що рішення судів не повинні бути підставою для відтворення їхніх положень у нотаріальних актах, а суди – наділятися компетенцією з вирішення безспірних правових питань щодо спадкування, які посвідчуються в нотаріальному порядку;

5) обґрунтовано положення про те, що сучасні тенденції у правовій системі Німеччини, спрямовані на передачу окремих повноважень спадкового суду нотаріусам, підтверджують концептуальну правильність нотаріального порядку спадкування в Україні, оскільки в такий спосіб суди звільняються від не властивих їм організаційних та архівних функцій. Щодо заповітів, зокрема зберігання секретних, їх відкриття та оголошення в Україні, то процедура вчинення таких нотаріальних дій, має бути істотно вдосконалена з урахуванням досвіду як Німеччини, так і інших країн;

6) встановлено, що у німецькому спадковому праві, порівняно з українським, значно розширені межі висловлення заповідачем його волі (заповідальний відказ тощо) щодо розпорядження своїм майном у часі й за колом осіб, тому така широка і системна її регламентація дає змогу більш чітко тлумачити волевиявлення заповідача, коли йтиметься про застосування аналогії закону та права, що має бути позитивним і для України;

7) доведено, що німецький договір про спадкування, який передбачає наміри потенційних спадкодавця і спадкоємців та інших заінтересованих осіб з визначення прав та обов'язків щодо спадщини, має суттєві відмінності від українського спадкового договору та може застосовуватися в Україні з метою досягнення більшої стабілізації спадкових відносин на майбутнє між усіма заінтересованими в спадкуванні особами, зокрема й для врегулювання відносин щодо спадкування між подружжям у шлюбному договорі;

8) встановлено, що строк виконання зобов'язань за цивільним законодавством України щодо спадкових договорів не обмежений. Тому він може визначатися строками життя набувача майна або виконання зобов'язань за спадковим договором та має бути обмеженим 30 роками, як це передбачено у німецькому цивільному законодавстві;

9) доведено, що в цивільному праві та законодавстві про нотаріат відсутня конкретизація прав та обов'язків нотаріуса з контролю за виконанням умов спадкового договору. Запропоновано доповнити ст. 34 Закону України «Про нотаріат» такою нотаріальною дією як «здійснення контролю за виконанням умов спадкового договору» і регламентувати законом її процедуру і встановити розмір оплати за її вчинення;

10) виходячи з аналізу німецького спадкового права щодо статусу виконавця заповіту, зроблено висновок про необхідність призначення (підпризначення) виконавця або декількох виконавців тільки заповідачем або уповноваженою ним особою. Запропоновано уточнити роль виконавця заповіту в спадкових відносинах, яка має зводитися до дотримання ним лише волі заповідача та розширення строку дії його повноважень – до виконання

всіх умов заповіту тощо;

11) сформульовані основні критерії свободи заповіту: 1) гарантовані державою можливості щодо його посвідчення: вимоги до віку і стану заповідача, наділення повноваженнями певних осіб на посвідчення заповіту, допустимі форми; 2) співпадіння волі й волевиявлення досягається за рахунок: відсутності впливу на заповідача, широких орієнтирів регламентації заповітів у законодавстві, підготовки висококваліфікованих фахівців, які уповноважені на посвідчення заповітів, забезпечення таємниці заповіту; 3) створення спеціальних умов зберігання заповітів і забезпечення їх дієвості не тільки в Україні, а й за її межами;

12) обґрунтовано доцільність запровадження в цивільному процесі такого виду провадження, як викличне, у порядку якого мають розглядатися справи, наприклад, про встановлення кола правонаступників спадкодавця; справи про виклик інших спадкоємців, відказоодержувачів для з'ясування їх волі щодо прийняття чи відмови від прийняття спадщини тощо за умови відсутності безспірних доказів тощо;

13) запропоновано при формуванні черг спадкування в Україні враховувати німецький принцип кровного споріднення і переваги в спадкуванні низхідними лініями родичів, оскільки в Україні черговість за кровним спорідненням переривається четвертою чергою спадкоємців та змішуванням закликання до спадкування за правом представлення прабабою та прадідом, коли після смерті діда і баби мають спадкувати їх нащадки;

14) обґрунтовано, що справи окремого провадження про визнання спадщини відумерлою можуть бути ускладнені наявністю заповідального розпорядження заповідача, зокрема заповідальним відказом і правом відказоодержувача на його реалізацію. В таких випадках справа має розглядатися в порядку позовного провадження, де вирішуватиметься питання, як дотриматися волевиявлення заповідача та забезпечити виконання заповідального відказу або іншого розпорядження заповідача, щоб територіальна громада набула права на майно в найоптимальніший спосіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для подальшого удосконалення теорії цивільного права, нотаріального та цивільного процесів, а також при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників.

Теоретичні положення дисертаційного дослідження стали підґрунтям пропозицій щодо удосконалення окремих статей ЦК України, ЦПК України та Закону України «Про нотаріат», низки підзаконних актів. Запропоновані автором гіпотези орієнтовані й на удосконалення нотаріальної та судової практики, зокрема в контексті сприйняття та кваліфікації волі спадкодавця, ролі виконавця заповіту та інших суб'єктів спадкових правовідносин.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні висновки і практичні рекомендації доповідалися на науково-практичних конференціях: другій міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність» (м. Київ,

25-26 листопада 2010 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Одинадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23-24 листопада 2012 р.); першій міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми теорії і практики нотаріального, цивільного, виконавчого процесу: їх співвідношення та взаємодія» (м. Київ, 21-22 лютого 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Дванадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 8-9 листопада 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні завдання і напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Львів, 16-17 жовтня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, 22 жовтня 2015 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 19 праць, із них 5 статей у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, одна – у зарубіжному фаховому виданні, 7 статей в інших виданнях, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (295 найменувань на 32 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить – 240 сторінок, основний текст викладено на 204 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, охарактеризовано наукові методи, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, апробацію результатів дисертації, а також відомості про публікації автора за темою дисертації.

Перший розділ «Регламентация порядку спадкування в Україні й Німеччині: законодавче регулювання та теоретичні засади» складається із п'яти підрозділів.

У підрозділі 1.1 «*Міжнародні договори та їх роль у регламентації компетенції щодо спадкування*» здійснено аналіз нормативного регулювання повноважень органів, здатних сприяти реалізації спадкових прав та інтересів осіб. Зокрема, встановлено, що на офіційному сайті консульських установ України в Німеччині передбачено, що консул вчиняє тільки два спадкові нотаріальні провадження: вживає заходи щодо охорони спадкового майна; видає свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, але відповідно до ст. 38 Закону консул наділений ще повноваженнями щодо вчинення таких нотаріальних дій, як: видача свідоцтва про право на спадщину, посвідчення заповіту. Отже, консульська установа обмежує права громадян України і не виконує повною мірою покладених на неї функцій.

У роботі доведено, що перед підписанням та ратифікацією міжнародних конвенцій має проходити публічне обговорення доцільності такого кроку для

українських громадян, особливо коли існують альтернативні міжнародні конвенції. Дисертанткою проаналізовані внутрішні нормативні акти України та Німеччини на предмет їх застосування до спадкових відносин та виявлені головні з них за сферою впливу на їх врегулювання.

У підрозділі 1.2 «Вплив доктрини та внутрішнього законодавства щодо спадкових відносин на процес спадкування» проаналізовано нормативні підходи до врегулювання спадкових відносин. Зокрема, ст. 14 Конституції ФРН передбачено: «Власність та спадкове право – гарантуються. Їх зміст та обмеження визначаються законами Німеччини», отже, законодавцем встановлені найвищі гарантії забезпечення спадкового права.

У Німеччині відбувається реформа спадкового права, і вчені розглядають його у контексті соціального, економічного та філософського розвитку, а також у політичному контексті. Для розмежування повноважень спадкового суду і нотаріусів з питань охорони спадкових прав був прийнятий Закон про передачу нотаріусам повноважень у сфері безспірної юрисдикції. Актуальним є питання нового європейського спадкового права згідно з Європейським спадковим уложенням, зокрема Європейським свідоцтвом про право на спадщину, а також вирішення спадкових спорів.

У підрозділі 1.3 «Термінологічна сутність поняття «порядок спадкування» проаналізовані думки вчених та обґрунтована необхідність визначення поняття «порядок спадкування». На думку автора, під ним слід розуміти послідовність здійснення цивільно-правових відносин, які складаються між спадкоємцями та іншими заінтересованими особами навколо спадщини на підставі усної або письмової угоди, а також у випадках, коли ці відносини реалізуються в нотаріальному або цивільному процесі за участі нотаріусів, уповноважених на вчинення нотаріальних дій осіб органів місцевого самоврядування, консулів, а також суду.

У підрозділі 1.4 «Порядок спадкування та його види в Україні» виходячи з аналізу законодавства, автор встановила три порядки спадкування: цивільно-правовий, нотаріальний як основний, а також судовий, який має місце у разі виникнення спору про право, але можуть мати місце випадки змішаного спадкування, та проаналізувала проблеми з реалізацією спадкових відносин. Зокрема, в ч. 2 ст. 1300 ЦК України допускається за вимогою одного із спадкоємців вносити зміни до свідоцтва про право на спадщину, але таке положення є нераціональним, оскільки воля одного із спадкоємців безпідставно протиставляється волі інших спадкоємців. Більше того, судове рішення як акт вищої юридичної сили нівелюється і прирівнюється до підстави внесення змін до нотаріального акту, хоча рішення суду може і повинно замінити такий акт і стати підставою для внесення змін до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Отже, до ч. 2 ст. 1300 ЦК України необхідно внести відповідні зміни, оскільки нотаріуси не повинні наділятися повноваженням «перереєструвати» відповідні права за власною ініціативою, інакше це призведе до реєстрації і перереєстрації прав на власний розсуд нотаріуса та дестабілізації прав власності на спадщину.

Як показано у дисертації, у ч. 2 ст. 1272 ЦК України не можна ставити можливість подачі заяви про прийняття спадщини спадкоємцем, який пропустив строк для прийняття спадщини, в залежність від волі інших спадкоємців. Тобто має йтися про обов'язок прийняття заяви нотаріусом і відповідно надання їй правового значення лише у разі згоди на це інших спадкоємців. Тому в цій нормі слід зазначити всіх суб'єктів, на права яких може вплинути збільшення кількості спадкоємців, зокрема відказоодержувачів.

Автор доводить, що в окремих правових ситуаціях спадкоємці, виходячи зі спірності відносин, вправі ставити безпосередньо перед судом питання не тільки про наявність у них прав на спадкування, а й в силу окремих обставин справи вимагати розподілу спадщини в натурі саме судом, оскільки у нотаріальному порядку питання поділу спадщини вирішуються за взаємною згодою всіх зацікавлених осіб.

У підрозділі 1.5 «Порядок спадкування в Німеччині» концептуально проаналізовано роль суду в спадкових відносинах у Німеччині та встановлено його повноваження: прийняття заповіту на особливе офіційне зберігання (§2258a НЦУ; §346 Закону «Про провадження у сімейних справах та справах у сфері безспірної (добровільної) юрисдикції» від 01.09.2009 р.; відкриття заповіту після смерті заповідача (§2260; §2263a НЦУ; призначення виконавця заповіту (§2200 НЦУ); видача виконавцю заповіту свідоцтва про його призначення (§2368 НЦУ), контроль за використанням виконавцем заповіту своїх прав та звільнення від обов'язків (§2212 НЦУ); прийняття від нотаріуса на зберігання спадкового договору та відкриття його після смерті спадкодавця; вжиття заходів до охорони спадкового майна (§1960 НЦУ); призначення опікуна спадщини; видача свідоцтва про право на спадщину (§2353 НЦУ); видача спільного свідоцтва про право на спадщину; прийняття нотаріально посвідченої заяви спадкоємця про отримання свідоцтва; вилучення недостовірного свідоцтва (§2361 НЦУ); прийняття заяви про відмову від спадщини (§1945 НЦУ); прийняття від спадкоємця складеного нотаріусом інвентарного опису; пропозиція кредиторам спадщини заявити свої вимоги в порядку «викличного провадження» (§ 1970 НЦУ); встановлює управління спадщиною (§1981 НЦУ).

Нотаріуси відповідно до НЦУ вчиняють такі дії: посвідчують заповіти у формі нотаріального запису (§2231, §2232 НЦУ); посвідчують договір про спадкування (§2276 НЦУ); складають інвентарні описи (§2002 НЦУ); посвідчують договір, за яким спадкоємець продає отриману ним спадщину (§2371 НЦУ). Тобто переваги повноважень судів очевидні, хоча й не в усіх землях Німеччини.

У роботі показано, що в спадковому праві Німеччини термін «порядок спадкування» має нормативне закріплення, оскільки саме так називається перший розділ відповідної книги про спадкування, що свідчить про обґрунтованість застосування слова «порядок» з конкретним юридичним змістом. Але недоліком цивільного законодавства як України, так і

Німеччини є те, що у ньому не сформульовано чіткого порядку спадкування. У ЦК України спадковий договір входить до книги шостої, але з приводу його існування і застосування будь-яких посилань в главі 84 «Загальні положення» не існує.

Другий розділ «Сутність деяких інститутів спадкового права Німеччини й України та їх вплив на порядок спадкування» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Заповіт, його свобода та її обмеження, тлумачення й зберігання» встановлено, що у Німеччині (§ 2229 НЦУ), з урахуванням віку і стану здоров'я, заповіт може посвідчувати неповнолітня особа з шістнадцяти років без згоди законного представника, а також встановлені обмеження щодо психічних захворювань, слабоумства чи порушення свідомості. В Україні, згідно, ст. 1234 ЦК України та з урахуванням статей 221-235 ЦК України і відповідних положень про недійсність правочинів, заповідачем може стати особа з повною цивільною дієздатністю.

Дисертанткою обґрунтовано, що одним із критеріїв свободи заповіту є можливість реалізувати право на заповіт шляхом його нотаріального посвідчення, тому такий критерій має братися за основу при визначенні компетенції (повноважень) уповноважених на посвідчення заповіту осіб на всій території країни та за її межами, а також слід враховувати вимоги законодавства щодо форми заповіту. Щодо надання повноважень на посвідчення заповіту, то в Україні, порівняно із Німеччиною, більше осіб, які вправі посвідчувати заповіти. Щодо форми волевиявлення, то більш гнучким до реальних обставин, в яких може перебувати заповідач, є законодавство Німеччини, де передбачаються випадки засвідчення заповітів у надзвичайних ситуаціях бургомістрами, яких можна порівняти з органами місцевого самоврядування (§ 2249 НЦУ), в присутності трьох свідків зі складанням запису про це (§ 2250 НЦУ), а у разі надзвичайної ситуації на морі так само допускається висловити свою волю трьом свідкам (§ 2251 НЦУ). Тобто допускається усне вираження волі заповідача з наступним записом про це, що компенсує більші повноваження посадових і службових осіб, передбачені законодавством України, і відповідає Конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповітів, учиненій 5 жовтня 1961 року в Гаазі.

У роботі показано, що регламентація заповітів у Німеччині свідчить про те, що існує лише один оригінал заповіту, який зберігається, а заповідачу видається розписка про прийняття заповіту на особливе офіційне зберігання (§ 2248 НЦУ). Проблемним же питанням автор вважає те, що при посвідченні секретного заповіту, який із зрозумілих причин виготовляється в одному примірнику, заповідачу не передбачено видавати будь-який документ, який доводитиме факт посвідчення секретного заповіту та передання його на зберігання. Тому дисертанткою запропоновано внести відповідні доповнення до ст. 1249 ЦК України та Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, доповнивши, зокрема, Порядок таким пунктом 3.6: «Про прийняття на зберігання секретного заповіту нотаріус видає заповідачу розписку».

Автор вважає, що за змістом волевиявлення в заповіті слід віддати перевагу німецькому законодавству, де умови заповіту можуть бути встановлені на тридцятирічний і більше строк, визначена можливість не тільки підпризначити спадкоємця, а й встановити наступного спадкоємця, який стане спадкоємцем тільки після того, як попередньо спадкоємцем була інша особа тощо. Заповіту та його видам у НЦУ відведено 209 параграфів, які деталізують правовідносини і надають можливість найближче до волі заповідача висловити зміст заповіту.

У дисертації доведено, що зберігання заповіту та відомостей, що в ньому містяться, - це гарантія свободи заповіту, оскільки заповідач повинен бути впевнений у тому, що: заповіт буде збережено, його застосують до врегулювання спадкових відносин і при житті заповідача доступу до змісту заповіту та самого факту його посвідчення ніхто не матиме. Україна не тільки підписала 29.11.2005 р., а й 30.09.2010 р. ратифікувала Конвенцію про запровадження системи реєстрації заповітів, учинену 16 травня 1972 року в Базелі, а Німеччина тільки підписала відповідну Конвенцію, але не ратифікувала, і для неї вона не вступила в законну силу, що погіршує умови обміну інформацією про складені заповіти між Україною та Німеччиною. Отже, це та інші питання мають увійти до Договору про правову допомогу в цивільних справах між двома країнами.

У підрозділі 2.2. «Сутність і співвідношення понять «заповідальний відказ» та «покладення» проаналізовані зазначені поняття, і зокрема визначено, що заповідальний відказ – це встановлена заповідачем умова щодо переходу права власності на належне йому майно на випадок його смерті, що може переходити у безпосередню власність до відказоодержувача (ч. 1 ст. 1238 ЦК України) або до спадкоємця (ч. 2 ст. 1238 ЦК України) і при цьому лише від спадкоємця відказоодержувач вправі вимагати виконання заповідального відказу в межах реальної вартості майна, яке до нього перейшло.

Як впливає із здійсненого у дисертації аналізу можливості обходу заповідального відказу спадкоємцями за заповітом, коли вони є і спадкоємцями за законом, правильною слід визнати модель німецького спадкового права, де закладено не просте обтяження спадкоємців заповідальним відказом, а й спадщини, що робить неможливим обхід останньої волі заповідача. Запропоновано скоротити ст. 1239 ЦК України і викласти її у такій редакції: «1. Зобов'язання за заповідальним відказом припиняються у разі смерті відказоодержувача або шляхом їх виконання, якщо інше не встановлене у заповіті».

У роботі показано, що заповіт із заповідальним відказом у Німеччині – це заповіт з умовою на користь третьої особи – відказоодержувача або навіть четвертої – наступного чи підпризначеного відказоодержувача, за рахунок майна або певних матеріальних благ спадкоємця чи відказоодержувача, що значно ширше за змістом, ніж в українському спадковому праві.

У роботі доведено, що покладення в німецькому спадковому справі

повною мірою схоже на українське право заповідача на покладення на спадкоємця інших обов'язків (ст. 1240 ЦК України), але істотна відмінність полягає в тому, що у ч. 1 цієї норми йдеться про вчинення спадкоємцями дій немайнового характеру, а у ч. 2 – зобов'язання спадкоємця до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети без будь-яких обмежень, тобто майнових і немайнових. У Німеччині таких обмежень не передбачено, що є більш позитивним з позиції свободи заповіту.

У підрозділі 2.3 «Статус виконавця заповіту» показано, що в німецькому законодавстві виконавець заповіту – це спеціальний статус особи, яка набуватиме повноважень при прямій вказівці про це у заповіті й лише за волевиявленням заповідача. Об'єктивно розглядаючи ситуацію в Україні з призначенням виконавця заповіту судом, спадкоємцями чи нотаріусом доцільно погодитися з положенням німецького законодавства, де потреба в допомозі виконавця заповіту визначається тільки заповідачем, а в інших випадках можна говорити про статус осіб: охоронець та/або управитель спадкового майна.

Доцільно розширити строкові межі контролю за волевиявленням заповідача, висловленим у заповіті. Якщо у Німеччині такий строк встановлюється законодавством і становить тридцять років, то і в Україні строк чинності повноважень виконавця заповіту також потрібно регламентувати у ст. 1294 ЦК України стосовно максимального строку або до настання певної події, зокрема смерті виконавця заповіту чи відказоодержувача тощо.

Виявлена потреба у встановленні пріоритетів у повноваженнях виконавця заповіту, оскільки вони можуть формуватися на підставі заповіту або ст. 1290 ЦК України. Домінувати мають прямі вказівки у заповіті щодо тих вимог, яких має дотриматися виконавець заповіту, а не встановлених у ст. 1290 ЦК України, за винятком тих, які суперечать моральним засадам суспільства чи імперативним нормам законодавства. Оскільки виконавець заповіту є охоронцем інтересів заповідача, тому важко погодитися з повноваженнями, які суперечитимуть його волі, зокрема щодо забезпечення одержання обов'язкової частки у спадщині (п. 6 ч. 1 ст. 1290 ЦК України).

Багатоваріантність призначення виконавців заповіту свідчить про велику увагу до цього питання у Німеччині й доцільність запозичення до спадкового права України таких положень: 1) один або декілька виконавців заповіту можуть бути призначені заповідачем (ч. 1 § 2197 НЦУ), що повинно мати місце і в Україні тоді, коли розмір спадщини значний і виникає потреба турбуватися про речі та об'єкти, розташовані на значних відстанях один від одного; 2) підпризначення виконавця заповіту (ч. 2 § 2197 НЦУ); 3) призначення виконавця заповіту третьою особою за волею заповідача, зокрема адвокатом заповідача або самим виконавцем заповіту, або судом. Досвід Німеччини у питаннях призначення виконавця заповіту є корисним для України, і він вже може використовуватися українськими нотаріусами при посвідченні заповітів громадян Німеччини та закладатися в заповітах українських громадян в силу свободи заповіту.

У дисертації обґрунтовано, що потрібно або змінити ч. 2 ст. 1242 ЦК України на предмет встановлення строку для досягнення певного результату, обумовленого у заповіті, наприклад, у 10 років, як в Англії, чи 30 років, як у Німеччині, або допустити можливість скасування тих умов, які для спадкоємців були нездійсненними на момент відкриття спадщини. Вважаємо більш прийнятним перший варіант вирішення колізії.

У підрозділі 2.4. «Спадковий договір» здійснено порівняльний аналіз спадкового договору в Україні та договору про спадкування в Німеччині. По-перше, правовий сенс договору про спадкування в Німеччині при його застосуванні в Україні вбачається в тому, що спадкодавець намагатиметься посадити за стіл переговорів усіх заінтересованих осіб, щоб висловити свою волю і заслухати заперечення з боку заінтересованих осіб, знайти компромісний варіант і зафіксувати його, що дозволить стабілізувати правовідносини до і особливо після смерті спадкодавця. Підпис спадкоємців і відказоодержувачів у договорі – це доказ їх згоди з волею спадкодавця. Отже, подібний договір має право на життя в Україні з назвою «договір про спадкування», з метою відмежування його від спадкового договору.

По-друге правовий сенс договору про спадкування в Німеччині впливає і пов'язаний з першим, оскільки спадковий договір складніше оспорювати як внаслідок добровільності укладання й визнання його умов обома сторонами, так і в силу вимог законодавства. По-третє правовий сенс договору про спадкування в Німеччині закладений у частинах 2 та 3 §2275 НЦУ, де передбачається можливість укладання договору між подружжям та зарученими, а також у ч. 2 §2276 НЦУ щодо питання змішаного договору, коли умови спадкового договору включаються до шлюбного договору.

По-четверте сенс договору про спадкування в Німеччині можна уточнити і застосувати для правової ситуації, яка сформульована і регламентується у §2278 НЦУ так: «У договорі про спадкування кожна із сторін, що домовляються, може зробити відповідне до договору розпорядження на випадок смерті». Тобто в цій формулі закладені умови спадкування як мінімум двох осіб, які не здатні передбачити настання першої смерті когось із них, тому вони визначають ті умови, яких повинна дотриматися та особа, яка залишиться живою після смерті першої. Отже, договір про спадкування може мати самостійне місце і в спадковому праві та нотаріальній діяльності в Україні.

У роботі зроблено висновок про те, що в Україні можуть посвідчуватися договори про спадкування і спадкові договори, й для популяризації перших мають бути запроваджені ґрунтовні проекти у нотаріальну практику.

Третій розділ «Особливості деяких процесуальних (нотаріальних та судових) аспектів спадкування в Україні та Німеччині» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Процесуальні особливості порядку закликання спадкоємців до спадкування» здійснено порівняльний аналіз спадкування в

нотаріальному (Україна) та судовому порядку (Німеччина). Виявлено потребу сформулювати процесуальне сприяння формальним спадкоємцям, тобто тим, які подали нотаріусу заяву про прийняття спадщини, стимулювати інших спадкоємців, які за фактом спільного проживання чи з інших підстав (ст. 1268 ЦК України) вважаються такими, що прийняли спадщину, до виявлення своєї волі щодо прийняття чи відмови від прийняття спадщини. В німецькому праві такі ситуації вирішуються у викличному провадженні в суді, який, на відміну від нотаріуса, вправі викликати інших спадкоємців і запропонувати їм строк для виявлення своєї волі, якщо інше не впливає з вимог законодавства. В Україні такого провадження в суді для спадкових правовідносин не передбачено, але воно має бути запровадженим.

Дисертанткою виявлені рішення судів України, де суд замість того, щоб встановити спадкові частки в резолютивній частині, роз'яснює спадкоємцям у рішенні їх право на звернення до нотаріуса і відмовляє в задоволенні позову, хоча у мотивувальній частині встановлює їх право на спадкування (зокрема, однієї восьмої частини спадщини). Це положення можна також сприйняти як розмежування підвідомчості питань різним юрисдикційним органам України, але для громадян – це показник бюрократичного ставлення до їх прав. З позиції порівняння юрисдикції судів та нотаріусів у спадкових правовідносинах, дане положення так само можна вважати не на користь загальної компетенції нотаріусів у оформленні спадкових відносин, що властиво для України. В порівняльному аспекті більш виправданим буде розцінюватися спадкове право Німеччини, де така ситуація неможлива в силу того, що питаннями спадкування як основний суб'єкт займається спадковий суд.

Запропоновано запозичити із німецького законодавства положення про те, що при визнанні спадщини відумерлою в Україні, якщо нотаріус, який заводив спадкову справу, не надасть суду доказів належного повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини (ст. 63 Закону України «Про нотаріат»), суд повинен викликати спадкоємців для з'ясування їх волі щодо прийняття спадщини або відмови від неї. Цим положенням слід доповнити главу 9 ЦПК України «Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою».

У дисертації обґрунтовано, що справи окремого провадження про визнання спадщини відумерлою можуть бути ускладнені наявністю заповідального розпорядження заповідача, зокрема, заповідальним відказом, оскільки такі справи повинні розглядатися в порядку позовного провадження, де має вирішуватися питання про дотримання волевиявлення заповідача та забезпечення виконання заповідального відказу територіальною громадою у найменш затратний спосіб.

У підрозділі 3.2 «Порядок прийняття спадщини» виявлені спільні риси та відмінності в реалізації прав на прийняття спадщини. Зокрема, встановлено колізію між ст. 71 Закону України «Про нотаріат» та п. 1.2 Глави 11 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України щодо послідовності дій нотаріуса з видачі свідоцтва про право власності на частку

в спільному майні подружжя у разі смерті одного із них. У зв'язку з цим запропоновано внести зміни до ст. 71 Закону України «Про нотаріат», з урахуванням положень Порядку, які є більш раціональними, оскільки дозволяють виявити суперечності, а можливо, й правопорушення, між одним із подружжя та спадкоємцями на ранніх стадіях нотаріального провадження й усунути їх у судовому порядку.

У дисертації обґрунтовано, що будь-яка заява заінтересованої особи, пов'язана зі спадкуванням, повинна призводити до відкриття спадкової справи, а також до комплексного вирішення спадкових правовідносин і надання нотаріусами послуг системного характеру.

Обґрунтовано, що передбачені у законодавстві Німеччини застереження щодо відносин кредитори – спадкоємці (відказоодержувачі) є надто складними для їх виконання при прийнятті спадщини, але вони є справедливими, тому їх можна запозичити до ЦК України, оскільки вони застерігатимуть випадки неналежного користування правами та недобросовісного виконання обов'язків спадкоємцями. Зокрема, в інтересах українських спадкоємців слід застерегти випадки їх повної відповідальності, а в інтересах кредиторів – зловживання спадкоємцями їх правами. Заслуговують на увагу положення НЦУ щодо процедури визнання судом спадщини такою, коли борги перевищують розмір її активів, оскільки так можна буде з'ясувати всі претензії кредиторів та реальні обсяги спадщини. Тому вважаємо за доцільне наділити суд повноваженнями щодо призначення управителя спадковим майном, а не виконавця заповіту. Українські ж нотаріуси можуть бути наділені повноваженнями щодо визначення й управління спадковим майном. З цією метою слід доповнити Книгу шосту ЦК України додатковою главою, де регламентуватимуться обов'язки спадкоємців у відносинах з кредиторами, як це передбачено у німецькому спадковому праві

У підрозділі 3.3 *«Розгляд судами справ, що пов'язані із спадкуванням»* визначені особливості діяльності судів України та Німеччини у спадкових справах і проаналізовані різні джерела судової практики. Зокрема, Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» N 7 від 30.05.2008 р., де у абз. 4 п. 18 знехтувано принцип змагальності й диспозитивності: «У справах про спадкування нотаріуси не є заінтересованими особами і не повинні залучатися до участі у справі». На підставі такої позиції суди будуть вступати в спір з позивачами та відповідачами щодо неможливості залучення нотаріусів до участі у справі відповідачами, співвідповідачами, третіми особами тощо. Дане припущення Верховного Суду України не відповідає реальним нотаріальним процесуальним правовідносинам, оскільки завдяки цьому формується гіпотеза, що всі нотаріуси діють кваліфіковано і в межах закону, тому не мають будь-якої заінтересованості тощо. Але нотаріальна та судова практика доводить протилежне, коли нотаріуси стають співучасниками злочинних дій, допускають істотні помилки, які негативно позначаються на правах

учасників спадкових та інших відносин тощо. Тому вважаємо, що судам не варто надавати такі «рекомендації». Так, у разі визнання нотаріально посвідченого акту недійсним, коли будуть встановлені істотні порушення вимог законодавства нотаріусом, він має притягатися до відповідальності, зокрема дисциплінарної (ст. 12 Закону України «Про нотаріат»).

У дисертації обґрунтована складність сприйняття ч. 3 ст. 114 ЦПК України, де встановлена виключна підсудність, яка застосовується до позовів кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями та мають пред'являтися до суду за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини. Останнє положення певною мірою суперечить загальному правилу про те, що питання про претензії кредиторів має вирішуватися зі спадкоємцями відповідно до ст. 1281 ЦК України. Крім того, заяви про претензії кредиторів, насамперед, можуть подаватися до уповноважених на відкриття спадкової справи осіб і підшиватися до спадкової справи, а розглядатимуться вони у позовному провадженні, тоді спадкоємці займатимуть процесуальне становище відповідачів, чи у провадженні з визнання спадщини відумерлою, що впливає з аналізу ч. 3, 4 ст. 1277 ЦК України, коли буде виявлено відсутність спадкоємців за законом та заповітом.

У **висновках** викладено найсуттєвіші результати дослідження, наведено теоретичні узагальнення щодо вдосконалення нотаріального та судового порядку спадкування в Україні з урахування досвіду Німеччини.

Між Україною та Німеччиною не існує договору про правову допомогу в цивільних і сімейних справах, що істотно ускладнює охорону і захист прав громадян у спадкових відносинах, розмежування компетенції установ тощо. Тому це питання необхідно вирішувати шляхом укладання такого договору та запровадити деякі його істотні умови. Особливу роль у таких відносинах відіграють консули, однак регламентація їх діяльності у законодавстві України неналежна.

Порядок спадкування в Німеччині спирається на діяльність спадкових судів, а в Україні основне навантаження виконують нотаріуси, що має і позитивні, й негативні риси. Компетенція суддів у спадкових справах має певні переваги, оскільки їх рішення і дії мають більшу повагу в суспільстві, вони є остаточними. Але таке навантаження на суди зумовило необхідність створювати спеціальні суди в Німеччині, що є додатковим рядком витрат у державному бюджеті. В Україні існують приватні й державні нотаріуси, а останніх з часом стає дедалі менше, отже, все навантаження лягатиме на приватний нотаріат, який діє за принципом самоврядування, тому витрати з державного бюджету зменшуються. Запровадження ж у законодавстві змін з метою наближення нотаріальних послуг до населення і надання більших повноважень представникам органів місцевого самоврядування із вчинення нотаріальних дій – це очевидне свідчення потреби населення в нотаріальних послугах там, де державний нотаріат зник, а приватним нотаріусам не вигідно працювати. Тому фактично такий крок можна сприймати як перевантаження

нотаріальних послуг з державного бюджету на місцевий.

Сучасна практика розгляду спадкових справ судами загальної юрисдикції в Україні свідчить про наявність істотних проблем у сприйнятті ролі й значення судової гілки влади в Україні, коли рішення судів і постанова Пленуму Верховного Суду України обмежені лише констатацією певних юридичних фактів, а не вирішенням проблем учасників спадкових відносин. Внаслідок цього громадяни змушені двічі або тричі звертатися спочатку до суду, а потім до нотаріусів у одній і тій самій спадковій справі.

Такі питання зумовлені тим, що при активному розвитку оновленого спадкового права в Україні виникають значні проблеми в регламентації особливостей розгляду спадкових справ у ЦПК України, Законі України «Про нотаріат», Консульському статуті та інших нормативних актах. Зокрема, в ЦПК України ототожнюється правонаступник із законним представником тощо, а в Законі України «Про нотаріат» лише згадується консул, але його діяльність не узгоджена з діяльністю нотаріусів та інших осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій.

Існують певні прогалини і в ЦК України, якщо його порівнювати з НЦУ, де закріплені норми щодо конкретизації відносин спадкоємців з кредиторами, істотно ширшими повноваженнями наділений заповідач щодо розпорядження власним майном на випадок смерті в часі й за колом спадкоємців, хоча одночасно обмежений у правах щодо спадкоємців за правом на обов'язкову частку. У Німеччині така частка виділяється і працездатним, і повнолітнім спадкоємцям. Дуже ґрунтовно визначені відносини між спадкоємцями, спадкоємцями та відказоодержувачами, але досить часто вони спираються на викличне провадження в суді, що складно сьогодні реалізувати в судах України внаслідок відсутності такої процедури в спадкових справах тощо. Отже, не всі положення законодавства Німеччини та практики його застосування можуть бути визнані такими, що відповідають сучасним суспільним відносинам в Україні та реалізовані в нотаріальній або судовій практиці без внесення змін до законодавства.

Не тільки численні пропозиції з удосконалення законодавства, а й теоретичні гіпотези потребують обговорення і наступного відображення в діяльності суддів та нотаріусів, позаяк існують значні претензії у громадян щодо якості роботи нотаріусів при посвідченні заповітів, вжитті заходів щодо охорони спадкового майна або відмови від вчинення даного нотаріального провадження тощо.

Запропоновані способи вирішення порушених у дисертації проблем можуть стати підґрунтям для подальших наукових розробок даної проблематики, зокрема в частині дотримання останньої волі заповідача-спадкодавця або відчужувача за спадковим договором у різних правових ситуаціях, зокрема коли вона викладена в заповіті, у договорі або висловлена неординарно в секретному заповіті тощо.

Відзначаючи позитивні риси спадкового права Німеччини, не можна не враховувати й того, що тривалий час апробації його норм доводить їх

виваженість і ґрунтовність, що проявляється в комплексному підході до регламентації всіх основних правовідносин, а не у спробі швидко вносити зміни до законодавства та піддавати змінам спадкове право. Саме тому НЦУ почало діяти на початку минулого століття і досі відповідає суспільним відносинам у Німеччині. Це зміцнює довіру і повагу до законодавства, що має бути враховано й українським законодавцем.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України

1. Скок Л.В. Особливості процедури зберігання заповітів: практика ФРН та України / Л.В. Скок // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького ун-ту управління та права. – 2014. – № 1. – С. 83-90.
2. Скок Л.В. Термінологічна сутність поняття «порядок спадкування» / Л.В. Скок // Право і громадянське суспільство. Науковий журнал. Електронне видання. – 2014. – №1 (6). – С.58-68.
3. Скок Л.В. Правова природа поняття «порядок спадкування» / Л.В. Скок // Український часопис міжнародного права. – 2015. – №1. – С. 171-174.
4. Скок Л.В. Порядок спадкування у Німеччині: розмежування компетенції між судом та нотаріусами // Часопис Київського ун-ту права НАН України. – 2015. – №2. – С. 363- 367.
5. Скок Л.В. Свобода заповіту та обмеження, зберігання заповітів: вітчизняний та німецький досвід / Л.В.Скок // Держава і право. – 2015. – №69. – С. 250-267.

Статті, опубліковані в іноземних фахових виданнях

6. Скок Л.В. Наследственный договор: Германия и Украина (сравнительный анализ) / Л.В. Скок // *Legea si Viata* (Молдова). – 2015. – № 9. – С.77-81.

Інші видання

7. Скок Л.В. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна та посвідчення і збереження заповітів / Л.В. Скок // Юриспруденція: теорія і практика. – 2011. – №5 (79). – С.31-35.
8. Скок Л.В. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна: практика Німеччини та України / Л.В. Скок // Юриспруденція: теорія і практика. – 2011. – № 6 (80). – С.8-13.
9. Скок Л.В. Нотаріальна та судова реалізація спадкових прав за законодавством Німеччини / Л.В. Скок // Юриспруденція: теорія і практика. – 2011. – №8 (82). – С. 57-62.
10. Скок Л.В. Особливості забезпечення та реалізації судом і нотаріусом спадкових прав у Німеччині / Л.В. Скок // Цивілістична процесуальна думка. Вип. 1 «Цивільний процес»: зб. наук. статей / За заг. ред. Фурси С.Я. – К. : Паливода А.В., 2012. – С. 478- 484.
11. Скок Л.В. Нотариус как специальный субъект осуществления

государственной регистрации вещных прав на недвижимое имущество/ Л.В. Скок //Цивилистическая процессуальная мысль: Междунар. сб. науч. статей. Вып. 2 «Нотариальный процесс» / Под ред. проф. Фурсы С.Я. – К. : ЦУЛ, 2013. – С. 101-109.

12. Скок Л.В. Порядок спадкування у Німеччині: нотаріальний і судовий / Л.В. Скок //Цивілістична процесуальна думка: науково-практичний журнал. – №1. – 2015. – С.11-15.

13. Скок Л.В. Рассмотрение судом дел о наследовании / Л.В. Скок //Цивилистическая процессуальная мысль: Международный сборник научных статей. Вып. 5 «Гражданский, хозяйственный (арбитражный) процесс» / Под ред. проф. Фурсы С.Я. – К. : Алерта, 2016. – С. 492-501.

Тези доповідей на науково-практичних конференціях:

14. Скок Л.В. Нотаріальні процедури в міжнародному спадкуванні / Л.В. Скок // Проблеми процесуальної науки : історія і сучасність: Матеріали Другої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25-26 листопада 2010 р.). – К., 2010. – С. 387-391.

15. Скок Л.В. Вжиття заходів щодо охорони заповітів та спадкового майна: практика України та Німеччини / Л.В. Скок // Актуальні проблеми юридичної науки: Зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. «Одинадцять осінні юридичні читання (м. Хмельницький, 23-24 листопада 2012 р.): у 4 ч. – Ч. 3. – Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2012. – С.187-189.

16. Скок Л.В. Свобода заповіту та її обмеження: вітчизняний і зарубіжний досвід / Л.В. Скок // Актуальні проблеми юридичної науки: Зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. «Дванадцять осінні юридичні читання (м. Хмельницький, 8-9 листопада 2013 р.): у 4 ч. – Ч. 2. – Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2013. – С. 134-136.

17. Скок Л.В. Особливості розпоряджень на випадок смерті, посвідчених нотаріусом : практика України та ФРН / Л.В.Скок // Актуальні проблеми теорії і практики нотаріального, цивільного, виконавчого процесу: їх співвідношення та взаємодія. Зб. наук. статей за матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21-22 лютого 2013 р.). – К. : Цул, 2013. – С. 329-331.

18. Скок Л.В. Судовий розгляд справ про спадкування / Л.В.Скок // «Актуальні завдання і напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті» : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16-17 жовтня 2015 р. – Л. : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. – С. 94-97.

19. Скок Л.В. Поняття «порядок спадкування» та його види / Л.В.Скок // «Актуальні проблеми міжнародних відносин» : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Київ, 22 жовтня 2015 р.). – К. : Київський нац. ун.-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнародних відносин, 2015. – Ч. 1. – С.140-143.

АНОТАЦІЯ

Скок Л.В. Нотаріальний та судовий порядок спадкування:

Німеччина і Україна. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

У дисертації представлено порівняльний аналіз порядків спадкування в Україні та Німеччині, а також досліджено переваги та недоліки нотаріального та судового порядків реалізації спадкових прав з урахуванням специфіки регламентації спадкових правовідносин законодавством. Виявлені проблеми у діяльності нотаріусів та судів України, зумовлені відсутністю системної моделі їх взаємодії щодо охорони та захисту спадкових прав, оскільки їх повноваження у законодавстві регламентовані фрагментарно і непослідовно, що призводить до суперечливої нотаріальної і судової практик.

Ключові слова: порядок спадкування, нотаріальний порядок, судовий порядок, спадкоємці, кредитори, заповіт, відказоодержувач, нотаріус, суд, спадщина.

АННОТАЦИЯ

Скок Л.В. Нотариальный и судебный порядок наследования: Германия и Украина. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

В диссертации представлен сравнительный анализ порядков наследования в Украине и Германии, а также исследованы преимущества и недостатки нотариального и судебного порядков реализации наследственных прав с учетом специфики регламентации наследственных правоотношений законодательством. Выявленные проблемы в деятельности нотариусов и судов Украины обусловлены отсутствием системной модели их взаимодействия по охране и защите наследственных прав, поскольку их полномочия в законодательстве регламентированы фрагментарно и непоследовательно, что приводит к противоречивой нотариальной и судебной практике.

Автором выделены и проанализированы неофициальный порядок наследования, когда наследники не прибегают к помощи нотариусов и судов, а делят имущество на основании устных или письменных договоренностей, нотариальный как основной порядок наследования и судебный как исключительный, когда имеет место спор о праве, а также возможные смешанные варианты наследования. При этом проанализированы риски, когда наследники уклоняются от официального оформления наследственных прав и размер наследственного имущества впоследствии невозможно установить, чтобы доказать безосновательность претензий кредиторов к

наследникам.

Доказано, что судебный порядок наследования в Германии имеет ряд преимуществ за счет больших полномочий и высокого правового значения действий и «решений» судов, но такой порядок требует специализации судов по наследственным делам, а это для Украины обуславливает значительные затраты в бюджете на их содержание и дублирование полномочий нотариусов и судей. Судебная практика в Украине подтверждает, что наследники вынуждены несколько раз обращаться в суды и к нотариусам для осуществления наследственных прав, но такой смешанный порядок наследования не всегда оправдан.

Из проведенного анализа сделан ряд концептуальных выводов о том, что наследственное право Украины нуждается в пересмотре, дополнении или изменении многих положений, что обусловлено недостаточно четкой регламентацией наследственных прав и связанными с ними обязанностями. Автором предложено существенно дополнить положения ГК, ГПК, Закона Украины «О нотариате», Порядка совершения нотариальных действий нотариусами Украины.

В работе содержатся также предложения по усовершенствованию нотариальной деятельности за счет внедрения самостоятельного договора о наследовании, который имеет место в Германии и отличается от существующих в Украине, а также заимствования разнообразных завещательных распоряжений, что может быть осуществлено в нотариальной практике и без внесения изменений в законодательство.

Ключевые слова: порядок наследования, нотариальный порядок, судебный порядок, наследники, кредиторы, завещание, отказополучатель, нотариус, суд, наследство.

ANNOTATION

Skok Liliia. Notarial and judicial order of inheritance: Germany and Ukraine. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; private international law. – Kyiv National Taras Shevchenko University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

Thesis deals with the comparative analysis of orders of inheritance in Ukraine and Germany, and explores the advantages and disadvantages of notarial and judicial orders in implementing of inheritance rights, considering specific legislative regulation of hereditary relations. Discovered problems are determined by the activities of notaries and courts of Ukraine due to lack of system model of their interaction on the preservation and protection of inheritance rights, because their authority in the legislation are regulated fragmentary and inconsistently, leading to discrepant judicial and notarial practice.

Key words: the order of inheritance, a notarial order, a court order, heirs, creditors, will, legatees, notary, court, inheritance.